

גליון מיוחד בנושא

חג השבועות

דרכי העבודה וביאור המנהגים

לשבת

דברי אגדה
הלכה למעשה

מעובד מתוך כתביו של הגאון
רבי דוד גולדשטוף שליט"א

גליון מיוחד
שבועות

דרכי העבודה בחג השבועות ומנהגיו

א. הקבלה בכפיה - קבלת עול תורה שבעל פה

א] איתא בגמרא (שבת פח.) "ויתיבבו בתחתית ההר - מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כנגיית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו, שם תהא קבורתכם".

והקשו התוספות (שם): מדוע היה צריך לכפות את כלל ישראל לקבל את התורה, והרי הם חפצו וביקשו מעצמם לקבל את התורה, עד שהקדימו נעשה לנשמע!

תשובה לקושיה זו מצינו במדרש (תנחומא נח ג): "על התורה שבכתב ענו כולם ואמרו 'נעשה ונשמע', מפני שאין בה יגיעה וצער, והיא מעט; אלא כפה עליהם את ההר על התורה שבעל פה, שיש בה דקדוקי מצוות קלות וחמורות, והיא קשה ללמוד, ולא תמצא אותה אלא במי שממית עצמו עליה". כלומר - ה'נעשה ונשמע' נאמר רק על התורה שבכתב, ועדיין היה צורך ב'כפיה' כדי שיקבלו את עול התורה שבעל פה.

ב] ולכאורה כפיה זו שייכת רק לתלמידי חכמים העמלים בתורה, אבל עמי הארץ שאינם עוסקים בעמל התורה שבע"פ, איזה כפיה היתה להם במעמד הר סיני.

אך הביאור הוא, שגם אלו שאינם עוסקים בתורה בעצמם, יש להם קושי מיוחד בקבלת התורה שבעל פה, מפני שהם צריכים לקבל את דעת חכמי ישראל בפירוש התורה שבכתב, וכן לקיים את כל דקדוקי המצוות והגזירות והסייגים שחידשו חכמים ואינם מפורשים בכתב [והרי זו היתה הסיבה שהצדוקים ושאר הכיתות כפרו בדברי חכמים], ולכן הכפיה במתן תורה היתה נצרכת לכולם.

ב. קבלת כח ההכרעה הטמון בתורה שבע"פ

יש להבין, מדוע באמת ניתנה התורה שבעל פה בצורה כזו - שלימודה כרוך בעמל וצער גדול.

ביאור הדבר, על פי מה שמצינו בגמרא (שבת פח:) שהמלאכים טענו שראוי לקב"ה להשאיר את התורה בידם, וביאר הבית הלוי (יתרו, ד"ה להבין) שבקשתם היתה כלפי הכה שניתן לישראל בתורה שבעל פה - לפרש את התורה שבכתב, לחדש בה חידושי דינים, ולהכריע בה הכרעות, עד כדי כך שהאמת נעשית כמו שפוסקים בבית דין למטה, וכמו שאמרו (ב"מ נט:): 'לא בשמים היא'. וביקשו המלאכים ש'כח ההכרעה בתורה' ישאר בידם, ותהיה האמת כמו שהם ידרשוה.

והוסיף הבית הלוי לתרץ לפי זה את קושיית המגן אברהם (ר"ס תצ"ד) מדוע אנו אומרים 'זמן מתן תורתנו' בחג השבועות בזמנינו שהוא ב' סיון, והרי מתן תורה עצמו היה ב' סיון.

וביאר הבית הלוי, שהקב"ה ביקש ליתן את התורה ב' סיון, אלא ש'משה הוסיף יום אחד מדעתו' והסכים עמו הקב"ה (שבת פז:), ואם כן, אדרבה, ביום ו' סיון ניתן לישראל השלטון והכח לדרוש ולקבוע את האמת של התורה. ולכן אומרים יום 'מתן תורתנו' ולא 'מתן תורה', כי 'תורתנו' הפירוש שנעשית שלנו, וזה התחדש ב' סיון.

ולפי זה יובן מדוע לימוד התורה שבעל פה מוכרח להיות בעמל ויגיעה, מפני שהרי ברור שנתנת כח ההכרעה לישראל אינו כדי שיעשו בה ככל העולה על רוחם ח"ו, אלא הכוונה היא שבאמצעות העמל יזכה האדם לכוון לדעת העליונה, ועל פיה יכריע.

וזהו תפקיד העמל - לבטל את עצמיות

האדם, ולהעמידו על טהרת הכוח השכלי, אשר הוא המלאך שבין האדם לאלוקי' (אבן עזרא בהקדמה לתורה). ועל כן השגת תורה שבעל פה באה רק על ידי עמל ומיתת עצמיותו.

ג. הקבלה השנייה מאהבה לא ביטלה את הראשונה

ג] למרות ששינוי שקבלת התורה בהר סיני היתה בכפיה, מבואר בגמרא (שבת שם) ש'הדור קבלוה ברצון בימי אחשורוש'. ומאחר שלמדנו שהקבלה בכפיה היתה על התורה שבעל פה, אם כן, גם הקבלה מרצון היתה על התורה שבעל פה.

וביאר המהר"ל (הקדמה לאור חדש), שעל ידי שכלל ישראל קיבלו עליהם את 'מגילת אסתר' שהיא חידוש חכמים ותוספת לתורה (ראה מגילה יד.), הוכיחו שקיבלו את כל התורה שבעל פה.

ד] ויש להתבונן, מדוע רק בימי אחשורוש קיבלו ישראל את התורה מאהבה, ורש"י פירש: 'מאהבת הנס שנעשה להם'. וקשה, שהרי ביציאת מצרים היו ניסים גדולים ומרובים יותר, ואם כן, כבר במעמד הר סיני היה להם לקבל את התורה מאהבה.

נראים הדברים, שעלה ברצונו יתברך שכך בדווקא יהיה סדר הדברים: בתחילה יקבלו בכפיה, ורק אחר כך תבוא הקבלה השנייה מאהבה. וזאת מפני שיש ענין חיובי גם בקבלת התורה בכפיה וגם בקבלת התורה מאהבה. וכפי שיתבאר להלן.

ג] בנוסף, מכך שאנו חוגגים את חג השבועות, מוכח שתוספת הקבלה מאהבה בפורים, לא ביטלה את הקבלה הראשונה שהיתה בכפיה, ושתייהן קיימות, כשלכל

אחת השיבות בפני עצמה.

ולמרות שבדרך העולם כאשר אדם עובד את המלך מיראה ולאחר מכן מתחבר יותר ועובדו מאהבה, מכאן ואילך הוא עובדו רק מאהבה, כי האהבה מבטלת את היראה. אמנם כלפי הקב"ה אינו כן, אלא לעולם צריך האדם לעבוד את בוראו גם ביראה וגם באהבה. וכן צריך להיות היחס התמידי לקבלת התורה - שקיבלנוה גם בכפיה וגם באהבה.

ד. הרצון השמון מאחורי הקבלה בכפיה

א] עיקר הדבר שקיבלו את התורה בכפיה טעון ביאור, מה טעם יש בקבלה שכזו, כיון שבעומק הלב אינם מקבלים.

ביאור הדברים, על פי דברי הרמב"ם (פ"ב מגירושין ה"כ) המפורסמים: "מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה, והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו, הוא אנס עצמו בדעתו הרעה. לפיכך זה שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישראל, רוצה הוא לעשות כל המצוות, ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני, כבר גרש לרצונו".

למדנו מדבריו של כל אדם מישראל יש בפנימיותו רצון אמיתי לקיים רצון ה', אלא שהיצר הרע תקפו ומונע ממנו זאת, ולשם כך נדרשת הכפיה - כדי להתיש את כח היצר, ולגלות את הרצון הפנימי המסתתר.

ב] אמנם עדיין קשה, כי לפי זה נמצא שאחרי כפיית ההר כגיגית הסתלק היצר הרע וחזרו ישראל וקיבלו את התורה מאהבה, ואם כן, מדוע אמרו חז"ל "מכאן מודעה רבה לאורייתא" ומבאר רש"י "שם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם - יש להם תשובה, שקבלוה באונס". והרי בסופו של דבר קיבלוה ברצון!

התשובה על כך היא, שאמנם במעמד הר סיני אחר הכפייה קיבלו הכל מרצון, אולם מאחר שחזרו וחטאו בעגל, חזר היצר הרע לשלוט בהם כבראשונה, ומעתה ואילך חזרו שוב למצב של 'כפיה', ובכל מעשה צריכים תחילה לבטל את היצר התוקפם, ורק לאחר מכן מגיעים אל העשייה ברצון פנימי.

שונה מכך היתה קבלת התורה בימי

מדרכי, אז מאהבת הנס קיבלו עליהם עול תורה שבע"פ מרצון, בלא צורך בכפיה כלל.

ואף שברבות הימים הוכחה כוחה של קבלה זו, מכל מקום אנו מוצאים הד לה בכך שאף קטני המדרגה ועולי הימים מטים שכמם לסבול עולה של תורה שבע"פ, אם בעסק התורה, ואם בקבלת דברי החכמים הנובעים ממנה.

ה. הצורך התמידי בקבלת התורה בכפיה

אמרו בירושלמי (ברכות פ"ט ה"ה): "עשה מאהבה ועשה מיראה, עשה מאהבה - שאם באת לשנוא דע כי אתה אוהב, ואין אוהב שונא. עשה מיראה - שאם באת לבעט דע שאתה ירא, ואין ירא מבעט".

למדנו מדברי חכמים, שגם לאחר שאדם עובד את ה' מאהבה, עדיין יש חשש שיגיע למצב של 'מבעט', ולשם כך נדרשות היראה והכפייה.

ותמוה, אף אם ניתן להבין חשש שהאהבה תחלש או תתבטל, אך כיצד ניתן להעלות על הדעת שהאוהב יגיע לידי מצב הופכי של 'מבעט' במצוות אהובו?

ביאור הדבר, על פי מה שכתב רבינו תם בספר הישר (ש"ו) שהקב"ה הטביע באדם 'ימי אהבה וימי שנאה', והם מתחלפים ביניהם כל ימי חייו. והסיבה לכך היא, מפני שתכלית האדם בעולמו לעבוד את ה' מתוך בחירה, ועל הבחירה בטוב הוא נוטל את שכרו. וכאשר אדם מגיע למדרגה של 'אוהב' כבר בטלה ממנו הבחירה, ונמצאת מעלתו חסרונו - כי בטלה ממנו עיקר מהות העבודה. ועל כן מסובב הקב"ה שהאדם יעבור לימי השנאה, שבהם הוא מאבד את אהבתו לה' וצריך לשוב לעמול ולבחור בחיים, ומקבל על כך שכר.

בימי השנאה, יכול האדם להגיע אף למצב של 'מבעט', לומר 'לא הן ולא שכר'. ועל כן נצטווה האדם להחזיק תמיד גם בעבודתו מיראה בכפייה, כדי שבימי השנאה שמסתלקת ממנו האהבה לא יבעט אלא יעבוד מיראה.

ובזאת מבואר מדוע יש צורך בקבלת התורה ב'כפייה' גם לאחר שלבסוף התקבלה התורה באהבה, מפני שימי האהבה אינם נמשכים באופן תמידי,

וכשבאים ימי השנאה, יש הכרח להשתמש בכח הכפייה.

ו. מנהגי חג השבועות - התגברות בכפייה על היצר

א] כתב הרמח"ל (דרך ה' ה"ד) שבכל מועד מתנוצץ אורו כבראשונה, ועיקר עבודת היום היא להשיג הארה זו בכל שנה מחדש. ולפי המתבאר נמצא שבחג השבועות עיקר ההארה היא קבלת עול תורה שבעל פה בכפייה.

ולפי זה יש לבאר שני מנהגים שאנו נוהגים בחג השבועות:

הראשון - המנהג להיות ערים וללמוד תורה כל הלילה (זוה"ק ח"א ת. וח"ג צו: ומ"א ומש"ב ס' תצד). אף שלפי חשבון שעות הלימוד, היה עדיף להמעיט קצת בשינת הלילה, וללמוד כל היום. אמנם בדווקא לומדים בלילה כדי לכפות את יצר השינה, ולקיים עבודת היום בקבלת התורה בכפיה.

והשני - המנהג לאכול מאכלי חלב (רמ"א תצד, ג). אף שטבע החלב להרדים (שופטים ד, יט ורש"י ורד"ק, יומא עו:), וכדי שיקל להיות ערים בלילה היה עדיף להמנע מהם. אך בדוקא אוכלים אותם, ומגבירים את הרצון לישון, כדי לקבל את התורה מתוך כפייה של יצר השינה הטבעי.

והטעם שעוסקים בהתגברות דוקא על יצר השינה, הוא כמו שכתב המגן אברהם (ר"ס תצד) שבמתן תורה היו ישראל ישנים כל הלילה והוצרך הקב"ה לעוררם כדאיתא במדרש (שהש"ר א, נו), לכן אנו צריכים לתקן זאת.

והבית הלוי (יתרו, ד"ה הכל) כתב, שטעם אכילת מאכלי חלב הוא כדי לאכול אחריהם מאכלי בשר כבכל יום טוב, "כדי לקיים ההבדל והזריזות שיש בין אוכל חלב לבשר, והוא הקינוח והדחת הפה". ואף ענין זה מחלקי עבודת הכפייה הוא, שבשאר ימות השנה אוכלים הבשר והחלב בסעודות נפרדות, ואילו בעצרת, אוכלים אותם סמוכים, וכופים היצר להפריד ביניהם.

ז. שמחת היום - הכל מודים דכעינן נמי לכם

לפי האמור, שעיקר עבודת היום היא קבלת התורה בכפייה, יש לבאר מאמר

חז"ל (פסחים סח:) "הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם. מאי טעמא, יום שניתנה בו תורה הוא". ולכאורה עצרת שהוא יום מתן תורה, היה צריך להיות כולו לה' (ועיין רש"י שם).

וביאר בסדר היום (הג השבועות) שטעם הדבר, "כדי לשמח הגוף שעוסק בתורה ובמצוות שניתנו ביום הזה, כיון שבאמצעות התורה מתקיימת, וראוי לשמחו ולענגו בשמחת התורה יותר משאר חגים ומועדים".

וביאר דבריו עפ"י מה שהשריש הר"ן (דרשות ב) בביאור מנהג הנביאים לקחת כסף מהבאים אליהם, כי אי אפשר להדבק בה' כאשר טבע הגוף מתנגד לזה, ולזה יצטרך שיקבל הנביא דבר נרצה אצל הטבע, כדי שישכים בהתבודדות, ויסיר מהעיקר. וזה על דרך שאמרו 'תנו שוחד לסמאל'. וכיוצא בזה אמר המשגיח רבי יחזקאל לוונישטיין זצוק"ל שידוע ש'דרך בעבודת ה' לפייס את הגוף' (הפילת חנה עמוד רכד).

לאור זאת יבואר הטעם שביום זה "חציו לכם", מאחר שכעת עבודתנו היא קבלת התורה בכפיה, וכיון שכל ההתחלות קשות (רש"י שמות יט, ה), על כן אנו מפייעים את הגוף להודיעו שבכוחו לקבל עול התורה.

ח. שמחת היום - בעסק התורה

כתב בסדר היום (הג השבועות), 'בחג השבועות ראוי שישמח בו האדם שמחה יתירה, מפני שהוא יום שנתנה בו תורה לישראל, והכל מודים בקדושתו הגדולה מקדושת שאר הימים טובים'.

ובדרך השמחה, כתב הסדר היום שיש שני מינים: הראשון - ללומדי התורה, ש'אין ראוי להם למשוך בשמחת הגוף

כל היום, כי גם הנפש המשכלת צריכה שמחה, שעיקר תועלת הלימוד והקיום תלוי בהבנת השכל, ואין שמחתה כי אם לעסוק בתורה ומצוות' [והשמחה בתורה כמו כצורת נתינתה, כמאמר חכמים "היו הדברים שמחים כנתינתם בסיני" (וראה יונתן שמות יט ט)].

והשני - למבינים סודה, עליהם כתב הזוהר הקדוש 'שכל מי שהוא מבני היכלא דמלכא, צריך לעסוק כל הלילה במיני קריאות, לקשט הכלה בתכשיטיה, להכניסה לחופה למחרת היום הבא, ואשריו ואשרי חלקו הזוכה לכל הכבוד הזה אשר יוצרו כביכול מתפאר ומתקשט בו'.

בני עליה אלו עוסקים בשמחת התורה כל הלילה על מנת לקשט את התורה בתכשיטיה, אלו חידושי התורה שמחדשים בה (וראה זוה"ק ח"א רמב.), ו'מכניס אותה לחופתה בעת קריאת התורה ביום'.

וסיים הסדר היום, 'ואל יקל בעיני האדם הדבר הזה, כי האדם הוא שפל ואפל בבחינה אחת, אבל בבחינה אחרת הוא גדול כח מאד, ובידו להעמיד כל העולמות כולם - מה שאין מלאך משרת יכול לעשות, והוא הנותן כח וחיל כביכול לבורא עולם, וח"ו בהיפך, מתיש כח ומסיג אחר ימינו כביכול'.

ט. וגילו ברעדה - יום הדין לעסק בתורה

כתב השל"ה הק' (שבועות נ"מ יח) שאף שצריך להרבות שמחה ביום זה, מכל מקום 'גילו ברעדה' כתיב, ויתעורר מאד בליבו להתקדש ולתקן מעשיו, ולהיות מוכתר בכתר תורה, לקיים 'הגית בו יומם ולילה', כי היום הקדוש הזה, הוא יומא דינא.

והביא מדברי התולעת יעקב (שבועות נח), שכמו שבראש השנה הקב"ה משגיח ודורש מעשה בני האדם, כי הוא יום הבריאה הראשונה וחידוש העולם, כן ביום מתן תורה המורה על חידוש העולם, משגיח ודורש על מעשה העולם, לדונו על 'פירות האילן' (ר"ה טז.), וה'פירות' הללו הם הנשמות הפורחות מאילנו של הקב"ה, והעולם נידון ביום זה על התורה שניתנה בו, שביטלו עצמם ממנה.

י. סיום - דרכי העבודה

העולה בידינו, שנקודת המרכז בעבודת היום היא קבלת התורה מתוך כפייה והתבטלות. וכדי שהגוף לא ימרוד בכך, מפייסים אותו בתחילת הלילה באכילה, ואחר כך מקדישים את עיקר הלילה לשמחת הנפש המשכלת, בלימוד התורה.

ויזכור האדם שביום זה הוא נידון על ביטול העמל בלימוד תורה שבע"פ. אמנם חסד עשה עמנו הקב"ה שיום הדין הוא ביום הקבלה, ובו מתנוצץ האור הראשון שסייע לישראל לקבל תורה בכפייה, ומוכן יום זה לשוב על העבר ולקבל על העתיד, לכפות יצרו בעמל התורה, עד שיתגלה רצונו היהודי הטהור לעשות רצון קונו.

ומבואר ברמח"ל (דרך ה' ח"ד פ"ח) שעיקר התנוצצות אורו של כל מועד היא בעת קריאת התורה. ועל כן זמן זה הוא זמן הדין על מידת עמלו, וכן הזמן הראוי לתשובה על קוצר עמלו. וידועים דברי הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שעת קריאת התורה היא סגולה להתרפא מחולאי הגוף, כשם שהיה במתן תורה, ואם בחולי הגוף כן, ק"ו בחולי הנשמה.

לעילוי נשמת אבי מורי הכ"מ
הר"ר יוסף יעקב בהר"ר אריה ליב גולדשטון זצ"ל
נלב"ע כ"א טבת תשפ"ו
איש ישר דרך, מתמיד בתורתו, מתבטל בביטול גמור לרבותיו, עבד את ה' בצניעות, ועולה לא נמצא בשפתיו

להנצחות ולקבלת הגליון במייל
L0527114615@gmail.com